

hvor Straffebestemmelser udfærdiges — og mulig maa udfærdiges — hurtigt, og derfor er de ofte ikke videre præcise. Der gør sig en Tendens gældende til med Forsæt at gøre dem rummelige, saa at man er sikker paa, at kunne ramme alt, hvad man ønsker. Og man beroliger sig med, at det ikke gør saa meget, for Anklagemyndighed og Domstole kan passe paa at administrere dem fornuftigt. Det slaar nu ikke altid til. Det er uheldigt, hvis Lovens Ord er saa vide, at Politi og Anklagemyndighed diskretionært kan skønne om, hvornaar de vil eller ikke vil rejse Tiltale. Der kommer derved noget vilkaarligt over Retshaandhævelsen, idet Domstolene ikke kan yde Borgeren det fornødne Værn. Hvis Loven er tilstrækkelig rummelig, maa Domstolene dømme, naar Tiltale i et enkelt Tilfælde rejses, selvom Anklagemyndigheden i Flertallet af Sager af samme Art intet foretager. Derved bliver Anklagemyndighedens Bestemmelse afgørende. Det er et Forhold, som i Kriselovgivningen har vakt Misfornøjelse, og som ikke bør overføres paa den borgerlige Straffelovgivning. Men hvis man ligefrem hævder, at borgerlige Standarder er Fremtidens Løsen her, risikerer man, at Udtalelsen herom bliver en Sovepude for Lovgivningsmagten, og at det afstedkommer Forhold, som Domstolene ikke, men alene Politi og Anklagemyndighed har under Kontrol.

Jørgen Trolle.

Mentalundersøgelserne i straffesager.

Af højesteretssagfører Ove Rasmussen.

Forskellige problemer vedrørende mentalundersøgelser i straffesager har i den seneste tid været fremdraget og har medført, at der er nedsat en kommission til undersøgelse heraf.

I „Foreningen af beskikkede Forsvarere i København“ har der endvidere været afholdt et møde til drøftelse af sagen, og på grundlag heraf kan det være rimeligt, samtidig med at kommissionen arbejder, at foretage en mere almindelig faglig behandling af de aktuelle spørgsmål.

Det første af disse er, hvornår mentalundersøgelse i det hele taget bør institueres.

Dansk strafferetspleje hviler bl. a. på det grundsynspunkt, som stemmer med retsstatens idé, at sådanne indgreb over for den enkelte borger som fængsling, ransagning og beslaglæggelse o. lign. i almindelighed kun kan foretages efter judicial beslutning, der forudsætter en af lovgivningen anerkendt begrundelse.

På samme måde bør man stille sig over for mentalundersøgelsen, der på sin vis er et langt større indgreb end flere af de andre nævnte, og dette standpunkt er da også akcepteret af retsplejeloven, der i § 744 foreskriver, at der behøves en retskendelse, og at denne forudsætter en på særlig måde bestyrket tvivl om den sigtedes tilregnelighed.

Bestemmelsen angår efter sin ordlyd kun indlæggelse til egentlig observation på hospital, men efter det ovenfor anførte må et tilsvarende princip gælde enhver form for mentalundersøgelse, således som det også er antaget ved en landsretsdom (V. L. T. 1942. 307).

Disse synspunkter må fastholdes over for den tendens, der muligt kan opstå til at lade *sagens* karakter være mere afgørende for ønsket om mentalundersøgelse end den sigtedes *personlige* egenskaber. Naturligvis må man anerkende, at sagen i sig selv kan være af et så beskedent omfang, at dette kan tale imod at sætte et så stort apparat i gang, og for så vidt må det også erkendes, at en vis alvorlig karakter ved sigtelsen kan være en nødvendig forudsætning for mentalundersøgelsen, der imidlertid altid iøvrigt må være motiveret på en måde, der som foran anført stemmer med lovgivningen herom.

Disse betragtninger bør have in mente af anklagemyndigheden, der ikke, som det er set, bør fremsætte krav i henhold til rpl. § 744, blot fordi sigtelsen drejer sig om manddrab eller lignende alvorlige forseelser, men det gælder også retten og forsvarerne, som i givet fald må gå imod sådanne begæringer, hvis de ikke synes rimeligt begrundede. Det kan være af betydning, dels fordi man derved kan spare det offentlige for udgifter og den sigtede for en forhaling af sagen og et uretmæssigt personligt indgreb, og dels fordi mentalundersøgelsen, selv hvor den fastslår almindelig tilregnelighed, kan medføre en forvirring af billedet, der — navnlig hvis domsmænd eller nævninge skal medvirke — kan skabe en „undue influence“ på bevisbedømmelsen.

Hvis mentalundersøgelsen iværksættes, synes der dernæst at være grund til på en klarere måde end hidtil anvendt at stille den undersøgende psykiater en afgrænset opgave.

Det må erindres, at psykiaterens funktion i dette tilfælde alene er at yde retsvæsenet en bestemt sagkyndig bistand, og på samme måde som syns- og skønsmand iøvrigt får opstillet et eller flere klare spørgsmål, bør lægen have vejledning om, hvad det er, man ønsker hans bedømmelse af. En ingeniør, revisor eller arkitekt vil jo aldrig få udleveret en hel retssag med anmodning om efter eget valg at give en faglig udtalelse i det omfang, han selv finder det rimeligt, hvorimod psykiaterne for deres vedkommende synes at være stillet på denne måde. For så vidt de pågældende læger har en vis nærmere tilknytning til retsvæsenet, kunne man måske regne med, at de selv var klare over opgavens afgrænsning, men erfaringen fra praksis tyder ikke herpå, og desuden kan sagernes individuelle karakter måske også give anledning til indbyrdes afvigelser, hvorfor kendelsen bør specificere, at der ønskes oplyst, (1) om den sigtede afviger således fra det normale, at strfl. § 16 eller 17 kan komme i anvendelse, og (2) i bekræftende fald, hvori afvigelsen består, samt (3) eventuelt, hvad der kan anføres med henblik på valget af de foranstaltninger, der bør træffes.

Selv hvor opgaven ikke på denne måde på forhånd er klarlagt, bør anklagemyndigheden og retten, der har ansvaret for den fængslede person, være opmærksomme på, hvad der foretages, og ikke tillade,

at sagen forhales ved ivedkommende undersøgelser, som den sigtede muligvis også kan have personlige grunde til at ønske sig fritaget for.

Når man her kommer til selve den psykiatriske undersøgelses enkeltheder, må man naturligvis være varsom med som ikke-sagkyndig jurist at blande sig i det arbejde, der udføres af den, hvis specielle sagkundskab netop er rekvireret, men med formålet i erindring må det dog være berettiget i et vist omfang at beskæftige sig hermed.

Først og fremmest må det slås fast, at psykiateren, hvis han kommer til det resultat, at den sigtede er psykisk normal og egnet til påvirkning gennem almindelig straf, hermed må sætte et punktum både for sin erklæring og sine undersøgelser, hvilket ganske særligt gælder, hvis der ikke foreligger tilståelse. Så er nemlig opgaven løst derved, at den foreliggende tvivl om tilregneligheden er fjernet, og så kan yderligere udtalelser af lægen ikke have interesse for processen, ligesom den sigtede må kunne modsætte sig undersøgelser, der forfølger andre formål.

Hvis derimod den sigtede må anses for psykisk abnorm i et omfang, der må tillægges strafferetlig betydning, må det naturligvis være ønskeligt at få nærmere oplysning om karakteren og omfanget heraf, såvel som om, hvorpå dette baseres, men det må dog stadig erindres, at kun de oplysninger, der vil kunne få nogen betydning for processen, har et rimeligt formål. Man må altså her betænke, dels at strafudmålingen kun i ringe omfang kan tænkes påvirket af de momenter, lægeerklæringen kan oplyse, og dels, at straffelovgivningen kun giver domstolene adgang til at vælge mellem et ret begrænset antal muligheder: fængsel, psykopatfængsel, psykopatforvaring, sikkerhedsforvaring eller arbejds- hus, og at valget her imellem ofte ret hurtigt vil være givet, og når psykiateren, som det er set, i sin erklæring indlader sig på at foreslå en person, der karakteriseres som straftilregnelig, „undergivet stram disciplin, helst ved indsættelse i arbejds- hus“, øjner man den klare kompetenceoverskridelse.

Når lægeerklæringerne nu oftest går langt ud over de angivne rammer, medtager en mængde yderligere stof, fylder et forbløffende antal sider og afgives efter meget langvarige undersøgelser, selv hvor de går ud på en konstatering af en utvivlsom normalitet, fik man under den nævnte drøftelse i vidt omfang forklaring herpå.

Forklaringen har for så vidt allerede tidligere ligget ganske klar, idet man af selve erklæringernes tekst kunne se, at de indeholdt ting, der syntes overflødige. Udførlige beskrivelser af tidligere helbredstilstand, skolegang, faguddannelse og økonomi er ofte blot skrevet af efter politirapporter eller andet materiale, der i forvejen findes i sagen, eller i al fald kan disse oplysninger nemmere og sikrere fås oplyst på anden måde end gennem lægens undersøgelse.

Vigtigt er det imidlertid at erfare lægens *begrundelse* for undersøgelsens omfang.

Det nævntes i så henseende, at oplysning om den sigtedes vanskelige kår i barndom og ungdom formentes at kunne være sådanne for-

mildende omstændigheder, der kunne spille en rolle for strafudmålingen. Dette må vel nok i nogen grad bero på en fejlvurdering. Kun hvis meget ekstraordinære forhold påvises, kan en sådan virkning påregnes, og ved større og grovere forbrydelser vil dette især være usandsynligt. Hvis et nogenlunde almindeligt menneske i moden alder forser sig alvorligt, vil en forsvarer med realitetssans ikke spille retens tid på uvæsentlige disharmonier i den tiltaltes barndom.

Dernæst oplystes det, at undersøgelsen også tager sigte på at skabe det bedst mulige grundlag for den pågældendes rette behandling i fængsel eller psykopatforvaring, men også dette synes at bero på en misforståelse af opgaven.

Naturligvis bør fangens behandling bero på kendskab til og forståelse af personen, og hertil må en psykiatrisk undersøgelse kunne være formålstjenlig, men det må vente, til han er dømt.

Selv hvor der foreligger tilståelse, må det være en urigtig placering af en sådan undersøgelse at foretage den, mens sagen verserer for retten. Det kan medføre en forplumring og navnlig en skadelig forhaling, mens der ikke er tilsvarende betænkeligheder ved en sådan undersøgelse efter domfældelsen. Ganske særligt er synspunktet dog kritisabelt i sager, hvor der ikke foreligger tilståelse, og hvor der eventuelt kan blive tale om pure frifindelse. Her vil man med den anførte fremgangsmåde kunne nå til det resultat, at en uskyldig persons varetægtsfængsel forlænges væsentligt ved en lægeundersøgelse, der slet ikke bliver brug for, og at der uden formål tilføjes ham den gêne, som en sådan ofte nærgående udfritten og afsløring kan være, hvortil kommer, at det, hvis lægeerklæringens indhold kommer frem under sagen, kan kritiseres, at den får en virkning, der er antydnet ovenfor, og som nærmere skal behandles nedenfor.

Et ganske særligt interessant punkt er lægeundersøgelsens beskæftigelse med selve sigtelsen. Denne er ofte ret fremtrædende, og de forsvarere, der deltog i den omtalte drøftelse, var alle enige om at anse den for ukorrekt, men her overfor anføres det, at også sigtelsen må være en del af bedømmelsesgrundlaget.

Det er klart, at dette er tilfældet, hvis det ved tilståelse eller på anden måde er ganske sikkert, at observanden for nylig har gjort sig skyldig i en kriminel handling, men den generelle begrundelse begrænser sig ikke til den slags sager.

Flere forsvarere har da også senere udtalt, at konsekvensen af et sådant principielt standpunkt må være, at man i sager, hvor der ikke foreligger tilståelse, må kunne sige til retten og nævningene, at mentalerklæringen helt kan lægges til side, da den er afgivet bl. a. under den forudsætning, at den tiltalte findes skyldig, hvilket først nu er til afgørelse, og hvis man ved denne afgørelse også lægger vægt på lægeerklæringen, kommer logikken til — som det blev sagt — „at bide sig selv i halen“.

Dette må i al fald gælde, hvis det forhold, sigtelsen angår, er en bestanddel af et samlet bedømmelsesgrundlag med en fælles konklusion.

Det må dog på den anden side indrømmes, at det kan være urimeligt helt at se bort fra det påsigtede forhold, blot fordi dette endnu ikke er erkendt eller dokumenteret.

Hvis en person er sigtet for en alvorlig forbrydelse af særegen karakter, vil det jo blive et underligt resultat, om psykiateren på grundlag af det iøvrigt tilgængelige materiale først må betegne den sigtede som normal, hvorpå han dømmes skyldig i en oplagt pervers handling.

Fremgangsmåden må i slige tilfælde være den, at mentalerklæringen klart giver en konklusion baseret på det, der må anses for evident, og derefter eventuelt bringer et hypotetisk supplement gældende for det tilfælde, at sigtelsen anses for bevist.

Beslægtet med det nylig behandlede spørgsmål er psykiaterens afhøring af vidner. I en sag, jeg nylig har behandlet, viste det sig, at et hovedvidne var transporteret fra provinsen til København og her underkastet et flere timer langt forhør af psykiateren, der i nævningetinget pludselig ville stille en stålbåndsoptagelse til rådighed for retten.

Det er af den pågældende psykiater blevet hævdet, at „afhøring af vidner aldrig foretages, uden at der fremkommer udtrykkelig opfordring hertil“, og da opfordringen i det pågældende tilfælde ikke kan tænkes at hidrøre fra andre end statsadvokaten, viser det passerede altså, at der også hos anklagemyndigheden har dannet sig en opfattelse af lægens funktion, der ikke kan akcepteres.

En sådan afhøring vil alt for let — som det syntes at fremgå af den nævnte sag — blive en beskæftigelse med sagen og beviserne, der ligger uden for det lægelige område, og som er ganske uhjemlet.

Det er nærliggende i denne forbindelse at berøre det undertiden rejste spørgsmål om lægens tavshedspligt.

Diskussionen herom forekommer ørkesløs og beror vistnok på en sammenblanding af forskellige funktioner udført af den medicinsk sagkyndige.

Den egentlige lægegerning er ydelse af den personlige bistand til *patienten* baseret på den udøvedes medicinske fagkundskab. I denne situation opfatter lægen sig som mandatar for patienten, hvis fulde tillid han ønsker at bevare i en sådan grad, at man (se U. f. R. 1950 p. 358) har ført sagen til Højesteret for at forfægte det standpunkt, at man end ikke vil give oplysning om en notorisk lovovertrædelse af ret alvorlig og farlig karakter.

Helt anderledes er situationen, når psykiateren foretager en mentalundersøgelse til brug for retsvæsenets aktion over for personen, der skal undersøges. Han er ikke patient eller behandles i al fald ikke som sådan, beskæftigelsen med ham sker ikke for at helbrede ham, og undersøgerens medicinske sagkundskab tages ikke i brug med dette formål, men i en helt anden hensigt.

Undersøgeren optræder med andre ord slet ikke som læge, og parternes gensidige stilling må derfor være en helt anden.

Hvis psykiateren gør sig dette klart og indstiller sig på, at han blot har den samme naturlige pligt til objektivitet og loyalitet som anklagemyndighedens tjenestemænd eller som andre særlige sagkyndige, der

spørgeres til råds, kan man roligt lade alle specielt fagmæssige anfægtelser fare, og det vil være rimeligt at lade situationen stå klart også for observanden.

Når jeg sluttelig under omtalen af selve den psykiatriske undersøgelse skal gøre nogle bemærkninger om de anvendte tests, er det rigtigt nok i den grad et fagligt område, at man som lægmand må vise den største tilbageholdenhed, men visse almindelige betragtninger må det være berettiget at fremsætte.

Man har sammenlignet disse tests med anvendelsen af røntgenfotografering ved legemlige undersøgelser, og i det omfang, hvori denne sammenligning er berettiget, må bedømmelsen på grundlag af tests naturligvis foretrækkes for et mere almindeligt skøn. Spørgsmålet er blot, hvorvidt sammenligningen holder. Røntgenundersøgelsen viser håndgribeligt det knoglebrud, projektil eller den sygelige vævsforandring, som man ved anden undersøgelse muligvis kun ad sekundær vej kan danne sig en mere eller mindre sikker formodning om.

Men kan skriftprøver, billedtydninger og associationstests („skibet er ladet med . . .“) på samme vis sætte undersøgeren i stand til med sikkerhed at fastslå tilstedeværelsen af sjælelige egenskaber, der ikke har manifisteret sig i personens hidtidige liv og ikke viser sig ved den kyndige psykiaters kliniske undersøgelse?

Et tilfælde fra praksis er egnet til at skabe tvivl:

En sigtet var af psykiateren betegnet som pålidelig, sanddru og tilforladelig, hvad dommeren havde været overrasket over, da den sigtede i mange tilfælde var straffet for svindel og bedrag.

Tilfældet er blevet anført som vidnesbyrd om, at det også er nødvendigt at have samtlige forakter, men vil det ikke sige, at undersøgelsen, der altså må antages alene at have været baseret på tests o. lign., har givet et billede, der her tilfældigvis kunne bevises at være uoverensstemmende med virkeligheden.

Med et flygtigt kendskab til psykiatri og psykologi har man indtrykket af, at de lærde inden for dette felt langt fra er enige (se således Edgar Rubins afhandling om skriftprøverne i det lille muntre værk „Mennesker og Høns“), men først når en undersøgelsesmetode er således anerkendt, som f. eks. blodtypebestemmelserne og spiritusprøven, kan den tillades anvendt i retslivet.

Til afgivelse af så betydningsfulde skøn bør ikke benyttes metoder, som een inden for faget måske anser for fortræffelige faglige nyheder, mens andre kapaciteter bedømmer dem som ikke tilstrækkeligt autoritative.

Lidt maliciøst kunne man sige, at hvis disse tests, der ret let lader sig foretage, virkelig var en slags åndelig røntgenfotografering, burde den ikke være forbeholdt sædelighedsforbrydere og drabsmænd, men burde også tages i brug ved ansættelsen af dommere, anklagere, beskikkede forsvarere eller overlæger, stillinger hvor både intelligensmæssige og karakterologiske egenskaber, der ikke fremgår af eksamensbeviset, er af største betydning; efter at den snilde japanske undersøgelsesmetode vedrørende farveblindhed er blevet kendt, anvendes

den vistnok overalt, hvor personer skal ansættes i stillinger, der forudsætter normal synsevne (jernbanefolk o. lign.), mens kravet om håndskreven ansøgning for, at man ad grafologisk vej kan bedømme personen, ikke vides at være blevet foreslået ved besættelsen af betydende embedsstillinger.

Til allersidst må gøres et par bemærkninger om *benyttelsen* af lægeerklæringerne.

Hvis disse begrænser sig til at give oplysninger om det, der har betydning for sagen, er det naturligt, at de i deres helhed må meddeles til retten og den tiltalte, ganske som alt andet materiale, der er bestemt for og anvendeligt til dette formål.

Men hvis de foruden de relevante oplysninger også indeholder ting, der ligger uden for den naturlige opgave, eller muligvis må erkendes ikke at have en sådan solid baggrund, at man tør lægge dem til grund for en domsafgørelse, burde det være en selvfølge, at de lægges til side.

Dette gøres dog med mange ting, der under efterforskning og forundersøgelse dukker op, men det er øjensynligt svært at anlægge en tilsvarende nøgtern bedømmelse af en lægeerklæring.

I den ovenfor omtalte retssag forekom også en af en kredslæge afgiven mentalerklæring, der vitterligt var en sådan misforståelse, at man — også for udstederens egen skyld — burde begrave den i glemsel, men statsadvokaten var ikke at formå hertil, fordi „den jo var et dokument i sagen, som man ikke kunne forholde retten“.

Og den egentlige observationserklæring, der uden vaklen fastslog tiltaltens normale tilregnelighed, indeholdt efter hidtidig sædvane en mængde uvedkommende stof, som trods protest blev medtaget i ekstrakten, hvorhos to anklagere efter hinanden insisterede på yderligere at afhøre den undersøgende læge „om den tiltaltens psyke i almindelighed“ under bevisprocessen om den tiltaltens skyld.

Dette viser, at der ikke blot er tale om, at der hos psykiaterne kan foreligge urigtig opfattelse med hensyn til opgavens karakter og omfang, hvilket kan medføre spild af tid og arbejde, men at der yderligere kan være den fare, at dette arbejdes resultat benyttes på en måde, der ikke er stemmende med rigtig procesførelse.

Psykiatrien har ydet nutidens mennesker uvurderlig hjælp også med hensyn til behandlingen af lovovertrædere, og juristerne må derfor aldeles ikke betænke sig på at række fagets udøvere lillefingeren og måske noget mere, men vi må se til, at de ikke på grund af misforståelser snupper hele hånden.

I for vid udstrækning at lade lægerne afgøre straffesager vil være ubilligt både mod de tiltalte og mod lægerne selv, som derved kommer til at røgte et hverv, hvor de savner både kald, uddannelse og betryggende materiale.

Ove Rasmussen.